

Breukbanden

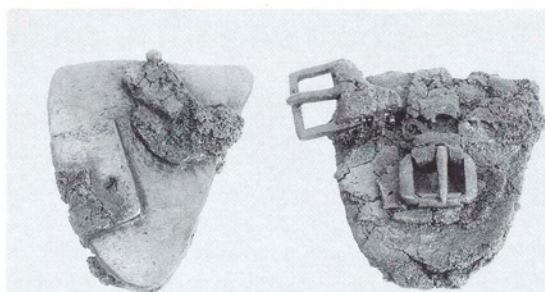
Niet alle BAM-dochters zijn gebruiksvoorwerpen of fragmenten daarvan. Ook allerlei kledingonderdelen en zelfs intiemere hulpstukken behoren hiertoe, zoals twee fragmenten van breukbanden. Ze zijn in 1984 aangetroffen bij de opgraving van de bouwput van dat gedeelte van het Sint-Janskerkhof, waar toen de huidige bouwloodsen zijn opgetrokken.

De publicatie over de restanten van de middeleeuwse bebouwing onder de begravingen van het kerkhof, is in 1997 uitgekomen. Een historische studie van het kerkhof verscheen in 2000. Op dit ogenblik werken medewerkers van de BAM aan de publicatie van het archeologisch onderzoek. Het antropologisch onderzoek van het skeletmateriaal van de begravingen wordt uitgevoerd door prof. dr. G.J.R. Maat van de Rijksuniversiteit te Leiden. Op het opgegraven gedeelte van het Sint-Janskerkhof konden ongeveer 250 begravingen worden geborgen. Vrijwel al het skeletmateriaal dateert uit de eerste helft van de 19e eeuw. Bij twee skeletten (G 174 en G 184) kwam ter hoogte van het bekken een voor ons op het eerste gezicht vreemd ijzeren voorwerp, voorzien van gespen, aan het licht. Beide voorwerpen bestaan uit twee ijzeren plaatjes, overdekt met leer en voorzien van messing gespen aan leren bandjes (zie afb.). Het zijn liesbreukbanden.

Een liesbreuk is een breuk in de buikwand, die kan leiden tot het uitpuilen van de darmen. Deze kwaal is pijnlijk voor de patiënt,

maar kan levensgevaarlijk worden door de daarbij optredende afknelling. Tegenwoordig grijpt men bij deze kwaal meestal operatief in. In het verleden was het echter behelpen met breukbanden, die uitpuiling van de darmen moesten voorkomen. Breukbanden zijn waarschijnlijk al door de Romeinen toegepast. We kennen ze ook uit 16e-eeuwse beschrijvingen. Advertenties in 18e-eeuwse kranten, waarvan er hier één is afgedrukt, tonen aan dat er een grote behoefte bestond aan dit product. Toch zijn breukbanden pas algemeen toegepast, nadat Petrus Camper in 1774 een anatomisch sterk verbeterde versie had voorgesteld en beschreven.

Petrus Camper (1722-1789) was één van de veelzijdigste geleerden uit de 18e eeuw met een grote, internationale bekendheid. Behalve arts, veearts, chirurg, anatoom, orthopeed, plantkundige, waterbouwkundige, filosoof en politicus, was hij ook nog een verdienstelijk schilder, graveur en beeldhouwer. Hij maakte een glansrijke academische carrière: van 1751-1755 hoogleraar in de filosofie en ontleedkunde te Franeker, van 1755-1763 hoogleraar in de geneeskunde, anatomie en chirurgie te Amsterdam en van 1763-1773 hoogleraar in de theoretische geneeskunde, ontleed-, heel- en plantkunde te Groningen. Na 1773 trok hij zich terug op zijn landgoed te Franeker om een stortvloed aan wetenschappelijke traktaten, waaronder die over de breukbanden, de wereld in te sturen. Breukbanden zijn onder het archeologische materiaal weinig voorkomende voorwerpen. Voorzover we ze kennen, komen ze voor vanaf het einde van de 18e en de eerste helft van de 19e eeuw. Behalve de Bossche exemplaren kennen we uit Nederland tot nu toe exemplaren uit Zwolle, Leiden en Alkmaar.

Twee restanten van breukbanden uit de graven G174 en G184 uit de opgraving Sint-Janskerkhof 1984. Foto na conservering door Restauratie-werkplaats Kempkens en Co, Haalen. Op de rechter breukband zijn in de corrosie van het metaal gedeelten van de leren riempjes met de messing gespen bewaard gebleven. (Foto: Gerard de Graaf, 's-Hertogenbosch)

Literatuur

Voor de opgravingen op het Sint-Janskerkhof zie H.W. Boekwijt en H.L. Janssen (red.), *Bouwen en wonen in de schaduw van de Sint Jan* ('s-Hertogenbosch 1997). Voor een historische studie van het begraven op het Sint-Janskerkhof: M. Portegies, *Dood en begraven in 's-Hertogenbosch. Het Sint-Janskerkhof 1629-1858* (Utrecht 1999). Voor de publicatie van de tot nu toe bekende voorbeelden van breukbanden zie W.J. Mulder, 'Cultuurhistorische aspecten', in: A.M. Luyendijk-Elshout (red.), *Graven in de Pieterskerk* (Leiden 1981) 53-68, vooral pp. 64-65; N. Aten, 'Het onderzoek van de skeletten', in: H. Clevis en T. Constandse-Westermann (red.), *De doden vertellen, opgraving in de Broerenkerk te Zwolle 1987-1988* (Kampen 1992) 67-98, vooral p. 86 afb. 31; P. Bitter en O. Goubitz, 'Medische attributen', in: S. Baetsen, *Graven in de Grote Kerk. Het fysisch-antropologisch onderzoek van de graven in de St. Laurenskerk van Alkmaar* (Alkmaar 2001) 106-111. Voor Petrus Camper als uitvinder van de (verbeterde) breukbanden zie P.C. Molhuysen en P.J. Blok e.a. (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Leiden 1911-1937, 10 dln.) 1, 551-555, vooral p. 554 en 555.

In de *Hollandsche Historische Courant* van 26 mei 1763 adverteerde de toen bekende Zwitserse geneesheer Goergslenner met zijn 'zeer gemakkelijke Breukbanden', een betrekkelijk nieuwe vinding. Of de in Den Bosch opgegraven breukbanden 'gemakkelijk' droegen is de vraag.

Vermids den beroemden Bergman C. A. Goergslenner, oculist en klesmeester te Amsterdam, is ter ooren gekomen, dat eenige landlopers zich niet ontzien, in de provincie Holland om te ~~sweren~~, zich valschlyk voor zyn persoon uit te geeven, en de eenvoudige op den naam van Bergman te misleiden, voorgeevende, alhier in de stad woonachtig te zyn, zoo vind de bovengem. Goergslenner zich genoodzaakt, ten einde geen quaden naam te krygen, het publiek te waarschouwen, aan zulke Avanturiers geen geloof te slaan, enz. De bovengem. Oculist maakt ook by deezzen bekend, dat hy daaglyks continueert met het cureeren en geneezen van verscheidene qualen en ziektes der ooggen, helpt ook hardhorige, en dove menschen, maakt zeer gemaklyke Breukbanden, en geneest door een Sympathetisch geheim eenige Breuk-gebreeken zonder snyden; men kan ook by hem onfeilbare en secure geneesmiddelen bekomen voor alle oude en bedorvene Venus-qualen, wordende de patienten in korten tyd volkomen geneezen, met en zonder accoord; alsmeede voor meer andere qualen en gebreeken, te lang om hier te melden, wordende derhalven maar in 't korte gezegt, dat als 'er patienten zyn, die iets manqueeren, die gelieven slechts by hem te komen, en die hy niet kan helpen, zal hy 't vooraf zeggen. Hy woont te Amsterdam op de Reguliers Breedestraat aan de Zuidzyde, daar de Bergman beneevens zynen naam boven de deur staat. De brieven franco.